

CÜVEYNÎ, İmâmü'l-Haremeyn

B) Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh. 1. Nihâyetü'l-maṭlab fi dirâyeti'l-mezheb. Cüveynî'nin "hayatımın meyvesi" diye nitelendirildiği eser Şâfiî fikhına dair önemli kaynaklardan biri olup Abdülazîm ed-Dîb tarafından iki büyük cilt halinde yayımlanmıştır (Devha 1399/1979). Eseri ilk olarak Cüveynî'nin kendisi, daha sonra da İzzeddin İbn Abdüselâm ve İbn Ebû Asrûn ihtisar etmişlerdir. **2. el-Ğiyâsî*** (Ğiyâsü'l-ümem ft iltiyâsî'z-zulem). İslâm anayasa hukukuyla ilgili konuları inceleyen eseri Mustafa Hilmi ile Fuâd Abdül-mün'im (İskenderiye 1979), ayrıca Abdülazîm ed-Dîb (Katar 1401) tahkik ederek neşretmişlerdir. **3. el-Burhân fi usûli'l-fıkh***. Abdülazîm ed-Dîb tarafından ilmi neşri yapılmıştır (Devha 1399/1979). **4. el-Varakât* fi usûli'l-fıkh.** Celâleddin el-Mahallî ile Hattâb el-Mâlikî tarafından şerhedilen bu küçük risâleyi Abdüllatîf Muhammed el-Abd yayımlamıştır (Kahire 1396/1977). **5. et-Telhîş (Telhîşu't-Taḫrîb).** Bâkullânî'nin fıkıh usulüne dair eserinin muhtasarıdır. Taiz'de el-Muzaffer Camii Kütüphanesi'nde (nr. 314) kayıtlı nüshanın Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye Kütüphanesi'nde (nr. 2083) bir mikrofilm mevcut olup eserin sonunda yer alan ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde de (III. Ahmed, nr. 1237/2) mütakel olarak bulunan icthadla ilgili bölümü bu iki nüsha esas alınarak Abdülhamîd Ebû Züneyd tarafından *Kitâbü'l-İctihâd* adıyla yayımlanmıştır (Beirut 1408/1987). **6. el-Kâfiye fi'l-cedel.** Celâleddin el-Mahallî'nin ilmine dair olan eseri Fevkiyye Hüseyin Mahmûd, kitabın tahlilini ihtiva eden uzun bir mukaddime ile birlikte neşretmiştir (Kahire 1399/1979). **7. ed-Dürretü'l-muḍiyye fîmâ vaḳa'a fî-hilâf beyne's-Şâfi'iyye ve'l-Hanefiyye.** Eserin I. cildini Abdülazîm ed-Dîb yayımlamıştır (Devha 1406/1986). **8. Muḡişü'l-ḥalk fi ihtiyâri'l-eḥaḳ.** Müellifin Şâfiî mezhebini diğer mezheplere tercihini konu edinen eserin yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur (Ayasofya, nr. 2194, Esad Efendi, nr. 3532).

Kaynaklarda Cüveynî'ye atfedilen diğer bazı eserler de şunlardır: *Medârikü'l-ucûl, Fî İşbâti kerâmâti'l-evliyâ*, *Fit-Tekfir, el-Esâlib fi'l-hilâf, Ğunyetü'l-müstersidîn, et-Tuḥfe fi usûli'l-fıkh, et-Tebşıra fi'l-vesvese, Şerḫu Lübâbi'l-fıkh li'l-Meḥâmilî, el-Erba'ân, Teşîrû'l-Ḳur'ân, Dîvânü ḫuṭab ve mevâ'iz, el-Ümed, el-Furûḳ.*

BİBLİYOGRAFYA :

Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), tür.yer.; a.mlf., *el-Âkîdetü'n-Nizâmîyye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1399/1979, tür.yer.; a.mlf., *el-Kâfiye fi'l-cedel* (nşr. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd), Kahire 1399/1979, nâşirin girişi, s. 26-144, 199; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Âvâşım (Tâlibî)*, Beyrut, ts., s. 138-140; Şehristânî, *Nihâyetü'l-İkdâm*, s. 11-12, 78-79, 109, 131, 169, 174-175; İbn Asâkir, *Tebyñü kezîbi'l-müfterî*, s. 278-285; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 192; Âmidî, *Ğâyetü'l-merâm*, s. 27, 44, 169, 171, 184, 207; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), II, 341-342; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, IV, 17, 61; VI, 52-73, 135, 275; VIII, 298; a.mlf., *Mecmû'atü tefşir* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Bombay 1374/1954, s. 330; Sübkî, *Ṭabaḳât*, V, 165-222; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 358; *Keşfü'z-zunûn*, I, 68, 70, 75, 242, 253, 339, 343, 366, 377, 380, 396; II, 1024, 1124, 1159, 1541, 1561, 1562, 1641, 1754, 1990, 2005; Zebîdî, *İthâfî's-sâde*, II, 90, 92; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, Haydarâbâd 1329, I, 440; II, 188; Fevkiyye Hüseyin Mahmûd, *el-Cüveynî İmâmü'l-Haremeyn*, Kahire 1964, s. 147-148, 199, 202, 207-208, 210-211; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, İskenderiye 1966, s. 330; Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1979, I, 679-748; W. M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalî), Ankara 1981, s. 355; Abdülazîm ed-Dîb, *İmâmü'l-Haremeyn*, Küveyt 1401/1981; a.mlf., *Fıḫhu İmâmî'l-Haremeyn*, Kahire 1409/1988; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 333; İbrâhim Medkûr, *Fî'l-Felsefeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1983, s. 52; A. S. Tritton, *İslâm Kelâmı* (trc. Mehmet Dağ), Ankara 1983, s. 183-187; Y. Şevki Yavuz, *İslâm Akaidinin Üç Şahsiyeti*, İstanbul 1989, s. 100-104; İsmail Hakkı İzmirli, "İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî el-Cüveynî", *DİFM*, sy. 9 (1928), s. 1-33; Mehmed Dağ, "İmam el-Haremeyn el-Cüveynî'de Nedenellik Kuramı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Samsun 1987, s. 38; C. Brockelmann, "Cüveynî", *IA*, III, 249; a.mlf. — [L. Gardet], "al-Djuwaynî", *EI*² (İng.), II, 605-606.

ABDÜLAZİM ED-DİB

CÜVEYNÎ, Rüknu'l-İslâm

(ركن الإسلام الجويني)

Ebû Muhammed Rüknu'l-İslâm Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh el-Cüveynî (ö. 438/1047)

Şâfiî fakihî ve müfessir.

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin babasıdır. Nişâbur yakınlarındaki Cüveynî'de doğdu. Babasından edebiyat okudu; ardından Nişâbur'a giderek Ebû't-Tayyib Sehl b. Muhammed eş-Su'lûkî'den fıkıh tahsilini yaptı. Daha sonra Merv'de Abdullah b. Ahmed el-Kaffâl el-Mervezî'nin fıkıh derslerine devam ederek icâzet aldı. Hocası Kaffâl el-Mervezî'den başka Adnân b. Muhammed ed-Dabbî, Ebû Nuaym Abdülmelik b. Hasan, İbn

Mahmîş ve Ebû'l-Hüseyin b. Bişrân'dan da hadis dinleyen Cüveynî'nin oğlu İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Sehl b. İsmâil, Ali b. Ahmed el-Medîni ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. 407 (1016-17) yılında Merv'den tekrar Nişâbur'a döndü. Burada ders okuttu, fetva ve ilmi münazara meclisleri kurarak birçok ilim adamının yetişmesine vesile oldu. Zamanında Şâfiî mezhebinin önde gelen âlimlerinden biri olan ve çoğu fıkıha dair olmak üzere çeşitli eserler yazan Cüveynî Zilkade 438'de (Mayıs 1047) Nişâbur'da vefat etti.

Eserleri. *el-Cem' ve'l-farḳ, el-Vesâ'il fi furûḳi'l-mesâ'il, Mevḳafü'l-İmâm ve'l-me'mûm* (bu üç eserin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 482; *Suppl.*, I, 667). Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Muḫtaşar, et-Tebşıra, et-Tezkire, Silsiletü'l-vâşıl, Şerḫu'r-risâle, et-Tefsîrû'l-kebîr, el-Muḫîṭ*. Cüveynî'nin herhangi bir mezhebe bağlı kalmaksızın doğrudan hadislere dayanarak yazmaya başladığı bir fıkıh kitabı olan son eser, bazı bölümlerini gören meşhur hadis âlimi Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî'nin tenkit mahiyetinde bir risâle kaleme alması üzerine (bk. Sübkî, V, 77-90) yazımından vazgeçilerek tamamlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Asâkir, *Tebyñü kezîbi'l-müfterî*, s. 257-258; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 192; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 315; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 47-48; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, XVII, 617-618; Sübkî, *Ṭabaḳât*, V, 73-93; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 55; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 42; Dâvudî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*, I, 253-254; *Keşfü'z-zunûn*, I, 339, 385, 445, 601; II, 996, 1258, 1621, 1626, 1910; Brockelmann, *GAL*, I, 482; *Suppl.*, I, 667; a.mlf., "Cüveynî", *IA*, III, 249; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 451; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 290-291; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 165; Bilmen, *Tefsîr Tarihi*, I, 414-416; J. Schacht, "al-Djuwaynî", *EI*² (İng.), II, 605.

BEŞİR GÖZÜBENLİ

CÜVEYNÎ, Şemseddin

(شمس الدين الجويني)

Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed (ö. 683/1284)

İlhanlı devlet adamı.

Ünlü tarihçi ve devlet adamı Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin kardeşi olup çocukluğu, öğrenimi ve gençliği hakkında hiçbir bilgi yoktur. Hülâgû tarafından 661'de (1263) sâhib-dîvânlığa getirildi. Cüveynî bu görevine Abaka Han dö-